

foto: T. Lunder

Lončkarji

Bitnje skozi čas...

Janko Proj

foto: dr. J. Žalohar

foto: T. Žvanut

Ko neko zgodovinsko dejstvo zapišemo, mu odvzamemo minljivost in ustvarimo novo bogastvo za naslednje rodove. Naj ta drobna knjižica služi temu namenu.

Uvod

Rodovitna ravnina današnjega Sorškega polja, zaglinjen svet ob potoku Žabnica, za njim pa še gozdno gričevje – to so naravne danosti, ki so naše prednike prepričale, da je to primeren kraj za postavitev prvih ognjišč. Najstarejši ostanki poselitve Bitnja

so več tisoč let stare prazgodovinske gomile v Sr. in Zg. Bitnju, temelji rimske vile rustike (*villa rustica*) v Sp. Bitnju ter grobne izkopenine starih Slovanov v Sr. Bitnju.

Križnarjov hribček na Križnarjovmo pol, prazgodovinske gomile pri vrtcu v Zg. Bitnju.

Prazgodovinska gomila v Sr. Bitnju pod Tičenco, v bližini Jezerc.

Pogled na cerkev Sv. Miklavža v Sp. Bitnju, s Starološke poti Na Borštu v Sp. Bitnju. V njeni bližini so ostanki rimske podeželjske vile.

Leta 973 je takratni nemški cesar Otokar II loško posest, kamor je spadalo tudi Bitnje, daroval škofu Abrahamu iz Freisinga na Bavarskem in s tem odprl pot kolonizaciji tega ozemlja s pripadniki popolnoma druge etnične skupine.

Ime našega kraja se je tekom stoletij spreminjalo. Prvič je bilo zapisano leta 1160 kot Vitingen, po cerkvi Sv. Vida v Spodnjem Bitnju, leta 1584 so ga imenovali Veichting, nekaj let kasneje pa Feichting. Slovensko ime Bitnje sledi šele v drugi polovici 19. stoletja in od takrat naprej smo prebivalci Bitnja – Bitenjčani.

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so nam sošolci v osnovni šoli pravili kar *lončkarji*, mi pa smo tiste, ki so bili doma iz Stražišča, klicali *sitarji*; mladež iz Orehka, Drulovke in iz vasi do Podreče pa *savci*. Poimenovanja so imela dejavnostno in

zemljepisno ozadje, z njimi smo hoteli biti eden do drugega rahlo zbadljivi, nikakor pa ne žaljivi, in še manj poniževalni. *Strašani* so v preteklosti sloveli kot izdelovalci sit iz konjske žime (sicer so jih izdelovali tudi v Bitnju, vendar je bila ta dejavnost bolj množična in organizirana v Stražišču). Reka Sava močno označuje prebivalce ob njej, saj je večina tamkajšnjih domovanj zgrajena na robovih njenega kanjona. Bitenjske hiše pa skoraj vse stojijo na glini, odličnemu naravnemu materialu, ki so ga naši predniki uporabljali za lončarstvo in izdelovanje opek.

O *lončkarjih* se je govorilo tudi po *fabrkah* in na *ših*tu, takratni osnovnošolci pa še danes slišimo gromki glas Strašana, ki je z vpitjem poskusil prepričati rabutanje sadja v njegovem vrtu. »Ti prekl... lončkarji, vam že pokažem ..., a ga nimate dost' doma«, je donelo po vasi.

Nežgana glina

Bitenjske nežgane gline:

- 1 ČRNA iz grape Pku pod Čepuljami
- 2 SIVA glina izpod ceste v Zgornjem Bitnju
- 3 RDEČA glina iz Rdeče poti pri Mlinarju
- 4 RUMENA glina iz vznožja vzhodnega dela Tičnce

1

2

3

4

Žgana glina

Bitenjske gline, žgane pri 950 °C:

- 1 ČRNA glina iz grape Pku pod Čepuljami
- 2 SIVA glina izpod ceste v Zgornjem Bitnju
- 3 RDEČA glina iz Rdeče poti pri Mlinarju
- 4 RUMENA glina iz vznožja vzhodnega dela Tičnce.

Najbolj očitna razlika je pri črni glini, ki je pri tej temperaturi postala belo-sivkaste barve.

1

2

3

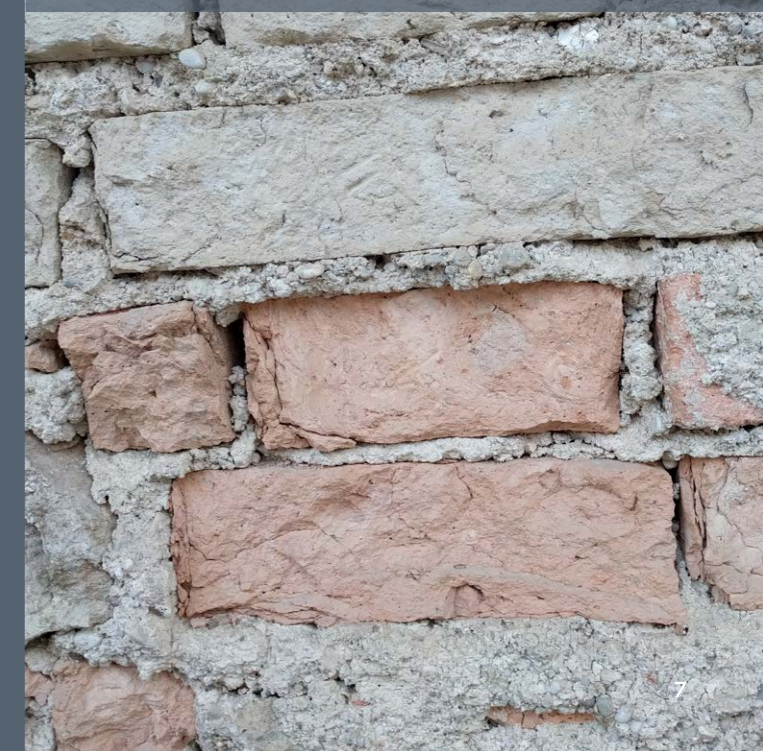
4

Nekaj o glinah

Glina je skupno ime za drobnozrnate sedimente, ki imajo sposobnost vpijanja vode in se dajo v vlažnem stanju oblikovati. Po sušenju in žganju se gline zgostijo, otrdiijo in postanejo odporne proti mehanskim, toplotnim in kemičnim vplivom (Grimshaw, 1971). V Bitnju so med glavno cesto Kranj - Škofja Loka in grebeni zahodno od vasi plasti kakovostne glin, s katerimi se je že leta 1953 strokovno ukvarjal znani slovenski geomorfolog, škofjeloški rojak dr. Milan Šifrer, ki je napisal študijo o nastanku ilovic in glin med Šk. Loko in Kranjem. V njej ter v gradivih kasnejšega datuma in drugih avtorjev je zapisano, da je gričevje med Šmarjetno goro in potokom Suha za Bitnjem zgrajeno pretežno iz aluvialnih glinavcev, laporjev, lapornih apnencev in peščenjakov, ki močno preperevajo. Večje površine na prehodu omenjenega gričevja v ravnico Sorškega polja pokrivajo deluvialni sedimenti, sestavljeni iz glin, melja, peska in grušča. Oboji se na mnogih mestih mešajo. Posebno vlogo je pri nastanku bitenjskih glin imela reka Sava, ki je z nanašanjem proda ustvarila prodno ravan, ki je trčila v manjše nanose potočkov s hribov med Šmarjetno in Križno goro. Nastale so ojezeritve (kadunje), v katere so potoki odlagali delce glin (preperele kamnine). Oblikovale so se različno debele plasti glin (od enega do več metrov) na različnih globinah. Nad njimi in nad nekaterimi nepropustnimi skalnimi podlagami

se v peščenih nanosih zadržuje podtalnica, ki so jo Bitenjšani že davno ujeli v izkopane vodnjake (šterne). Najgloblji je na Sorškem polju pri nekdanji železniški postaji v Žabnici, globok je 32 metrov. V bližini bitenjskega gasilskega doma, pri Dolencu, ledinsko rečemo Na Pol, pa je vodo mogoče zajeti pri 25 metrih. V Zg. Bitnju, U Konc in Na Gmajn je podtalnica ponekod le dober meter pod površino. Peščeni nanosi so najdebelejši na južnem obrobju Sorškega polja. V Bitnju so plasti zelo različne, tako po debelini kot po kakovosti. Domačini so pred leti imeli odprto večje število gramoznic, ki so danes zasute – edini vidni ostanki izkopov so jame pri gasilskem domu. V največji stojita dve hiši, območje se še danes ponaša z ledinskim imenom U Jam (Kozinova jama).

Zid stare hiše v Sr. Bitnju, pozidan z zidaki iz žgane in nežgane sive glin.

Geomorfologi gline razvrščajo med primarne in sekundarne, odvisno od kraja in načina njihovega nastanka. Primarne gline nastajajo s preperevanjem kamenin na mestu nahajanja kamenine, in te so običajno najčistejše gline (kaolini). Sekundarne pa so tiste, ki ležijo na področjih, kamor je voda počasi odlagala od drugod prinesene sestavine gline. Običajno so večplastne. Vse vrste glin so sestavljene iz glinenih mineralov, med katerimi so najpomembnejši aluminijevi hidro silikati.

Bitenjska glina je v ravninah in dolinah pretežno lapornata, sekundarna, večinoma sive barve, obstajajo pa tudi plasti rumenkaste in rdečkaste barve. Po grapah se lahko naleti tudi na prepernino kamenine, ki daje čisto, črno glino. Glini dajo barvo organske in anorganske primesi (ostanki mahov, lesa, premoga, ...), pri čemer prve ob prvem žganju zgorijo in lahko popolnoma spremenijo izvorno obarvanost gline. Med anorganskimi sestoji gline so dokaj pogosti oksidi, bitenjsko glino rumenkasto in rdečkasto obarva pretežno železov oksid. Ob žganju gline njegova barva običajno postane intenzivnejša, tako da tudi manjša količina oksida, ki je v sivi glini, pečenemu izdelku da opečnato barvo. Barva žgane gline je tako odvisna predvsem od količine oksidov, ki jih vsebuje glina, od temperature in trajanja žganja, ter od pogojev žganja (s kisikom ali brez).

Leta 2014 in 2015 so v Žabnici, na Šutni in v Bitnju opravili celovito prenovu komunalne infrastrukture. Najzahtevnejši je bil vkop kanalizacijskih cevi, ki so jih na nekaterih mestih položili tudi več metrov globoko. Iz izkopenega materiala je bilo razvidno, kako zanimiva je sestava tal na območju Bitnja. Na nekaterih mestih so izvajalci naleteli na lepe belo-sive prodnate plasti, večinoma pa so izkopavali prodnato ilovico (ilovice so nečiste gline, ki vsebujejo precej peska, kamnov in druge organske primesi) in raznobarvne gline (grumpež). Kakšnih 100 metrov južno od cerkve Sv. Tomaža v Zg. Bitnju (U Konc) so na globini okrog treh metrov naleteli na prvovrstno sivo modro glino. Med delavci je bil tudi moški iz Zletova v Makedoniji, sicer poklicni lončar, ki pa je obrt zaradi nekonkurenčnosti moral opustiti. Kakovost gline ga je tako navdušila, da je v soseščini iskal informacije o tem, ali je na vasi razvito lončarstvo.

Foto: J. Proj

U Konc, ledinsko ime za del Zg. Bitnja ob cerkvi Sv. Tomaža. Približno 100 m južno od cerkve je okrog tri metre globoko pod cesto debel sloj odlične sivo-modre gline.

Lončarji pravijo, da je glina božji dar, neverjeten naravni material, ki daje priložnost rokodelcem, industriji in umetnikom. Vedno bolj se uporablja tudi v zdravilstvu.

Nekaj o priimkih in jeziku na območju Bitenjške župe

Zgodbam o Bitenjčanih in glini daje poseben čar na tem območju pogost priimek Hafner, ki v nemškem jeziku pomeni lončar. Ta priimek morda izvira iz Bavarske, in so ga prišleki zaradi rokodelskega znanja dobili že tam, lahko pa so to predniki slovenskega porekla, ki so jim ta priimek dali v času, ko je bil na Kranjskem uradni jezik nemščina. Priimke so v 11. stoletju začeli uporabljati Benečani, da so lahko vzpostavili davčne evidence, na slovenskem pa se pojavijo v 13. stoletju. Prvi priimki so nastali tako, da so imenom dodajali poklic, očetovo ime ali kraj, od koder je človek prišel. Kasneje pa so za tvorbo priimkov uporabljali tudi drugačne osnove.

Tudi danes je v vasi kljub velikemu številu priseljencev precej domačinov z izrazito nemškimi priimki, npr. Bajželj, Cof, Hartman, Homan, Hiršenfelder, Kajzer, Kern, Kuralt, Langerholc, Oman, Rajgelj, Rozman, Šifrer, Triler, Vilfan, Zihel in Zavrl. Poleg priimkov se je ohranilo tudi kar nekaj ledinskih imen nemškega izvora, npr. greben med Jeklnom in Žilbarjam, ki mu pravimo Šajde (nem.

Scheiden: ločiti, razdvojiti); greben nad Ta drugo Suho, na poti proti Planici, mimo Rakovčovega križa, ki mu pravimo Šenpoh (nem. Schöne Bach: lepi potok); ter predel med Tičenco in Jeklnom, ki mu pravimo Žaupoh (nem. Zau Bach: svinjski potok). Strokovnjaki, ki raziskujejo priimke, priimke Hafner, Lončar, Pečar in Ceglar uvrščajo med tiste, ki imajo izvor v obrteh oziroma v znanju, ki so ga obvladali nosilci priimka ali njihovi predniki.

V 16 in 17. stoletju je bil nemški živelj na Sorškem polju tako številen, da so duhovniki pridigali tudi v nemškem jeziku. J. V. Valvasor je v 17. stoletju zapisal, da je Bitenjčane težko razumel, ker so govorili mešanico slovenskega in nemškega jezika. Prof. Jože Šifrer, rojak iz Žabnice, je v analizi žabniškega govora kot dela rovtarske narečne skupine zapisal, da so otroci med dvema svetovnjima vojnoma vedeli za ostanke takšne jezikovne mešanice in so za šalo govorili: »Šau, šau, mačka na strehi tiča fressen« (prevod: »glej, glej, mačka na strehi ptiča žre«).

Nekaj o lončarjih iz Bitenjške župe, njihovih izdelkih in povezanosti z Idrijo

Iz obsežne zgodovinske knjige Škofja loka in loško gospostvo, ki jo je napisal dr. Pavle Blaznik, je razvidno, da je bila freisinška posest do konca 15. stoletja razdeljena na več uradov. Bitnje je spadalo pod največji, Bavarski urad. Po preimenovanju uradov v župe pa se je največja župa preimenovala v Bitenjsko župo. Vanjo je spadala večina vasi ob robu Sorškega polja. Leta 1501 je bilo v Bitnju 48 kmetij (hub), štiri več kot v sosednji Žabnici, in 7 kajž, na začetku 17. stoletja pa že 20 kajž z gostači. Do leta 1754 je bilo v Bitnju kajžarjev že enkrat več kot gruntov. V poglavju o obrteh, s katerimi so se ukvarjali

prebivalci freisinške posesti, je omenjeno tudi lončarstvo. Leta 1511 je bilo že tako razvito, da so lončarji v Šk. Loki skupaj s pečarji in zidarji ustanovili svoj ceh (nemško Hafner Zunft). Avtor še posebej izpostavi podatek, da so se z lončarstvom takrat ukvarjali v Šk. Loki, Stari Loki in v Bitnju. Leta 1546 je v Šk. Loki delalo pet lončarskih mojstrov, in kar štirje med njimi so se pisali Hafner. Iz neke evidence iz leta 1605 pa se med lončarji pojavijo tudi priimki Geggel, Porenta, Biček in Oberwirt.

Lončarji so poleg posod za domačo rabo izdelovali tudi posebne glinene lonce (retorte) za žganje živosrebrne rude (cinabarita) v Idriji. Žgalni lonec in njegov podstavek sta imela obliko lončka (skupaj s podstavkom je bil visok okoli 30 cm in širok 10 cm), izdelali pa so ju na lončarskem vretenu. Takšne glinene lonce so uporabljali skoraj stoletje in pol, tja do sredine 17. stoletja.

Število loncev, ki jih je v eni rudarski sezoni potreboval rudnik, je bilo zelo različno in odvisno predvsem od bogatosti rudnih žil, na katere so naleteli pri kopanju. Običajno jih je rudnik letno naročil med 20.000 in 60.000. Leta 1629 je upravnik rudnika pri različnih lončarjih naročil neverjetnih 520.460 kosov.

Očitno je bilo to rudarsko leto izjemno. Iz leta 1605 so ohranjeni podrobni podatki, ki pričajo o tem, da se je šest lončarjev obvezalo, da bodo do žgalne sezone v tem letu izdelali 33.000 loncev. Več niso zmogli, ker so imeli težave pri oskrbi z lesom, ki so ga potrebovali za žganje. Ker ta količina ni krila takratnih potreb rudnika, so v izpolnitev naročila vključili še lončarje iz Ljubnega na Gorenjskem. S temi sicer loški in bitenjski lončarji niso imeli najboljših odnosov, saj so si bili konkurenčni. Obstaja dokument, iz katerega je razvidno, da so loški lončarji prosili škofa za zaščito pred neljubo konkurenco iz Ljubnega na Gorenjskem.

Rudniška uprava v Idriji si je dolgo časa močno prizadevala, da bi žgalne lonce rudnik

izdeloval sam, saj je bila njihova cena visoka predvsem zaradi drage tovarnine. Po podatkih iz leta 1561 je 100 žgalnih loncev (en tovor) takrat stalo 22 krajcarjev, tovarnina od Šk. Loke do Idrije pa med 14 in 16 krajcarjev. Cena prevoza je bila tako visoka zato, ker so tovarniki prevzeli tudi odgovornost za škodo, ki bi lahko nastala na dolgi in slabi poti. Povprečno je rudnik letno prevzel več kot 500 tovorov.

Leta 1598 so bili lončarji z območja loškega gospostva edini dobavitelji, saj so se njihovi lonci izkazali za najbolj kakovostne – z njimi so lahko opravili tudi tri žganja rude zapored. Leta 1615 so Idrijčani, predvsem zaradi visoke cene loncev, postavili lastno lončarijo, ki pa ni polno zaživela, saj so imeli poleg drugih tudi finančne težave. Največji problem pa jim je predstavljala domača glina. Lonci so bili slabe kakovosti in niso zdržali več kot enega žganja.

Težave z dobavo je leta 1618, v začetku 30-letne vojne, poglobil še ukrep upravnika freisinškega gospostva Jakoba Frankhla, ki je lončarjem iz Stare Loke in Bitnja prepovedal sekanje drv, ki so jih potrebovali za kurjenje v lončarskih pečeh. Tamkajšnji gozdovi so bili že preveč izsekani. Lončarji so ukrepu ugovarjali in krivdo za pretirano sečnjo pripisali drugim

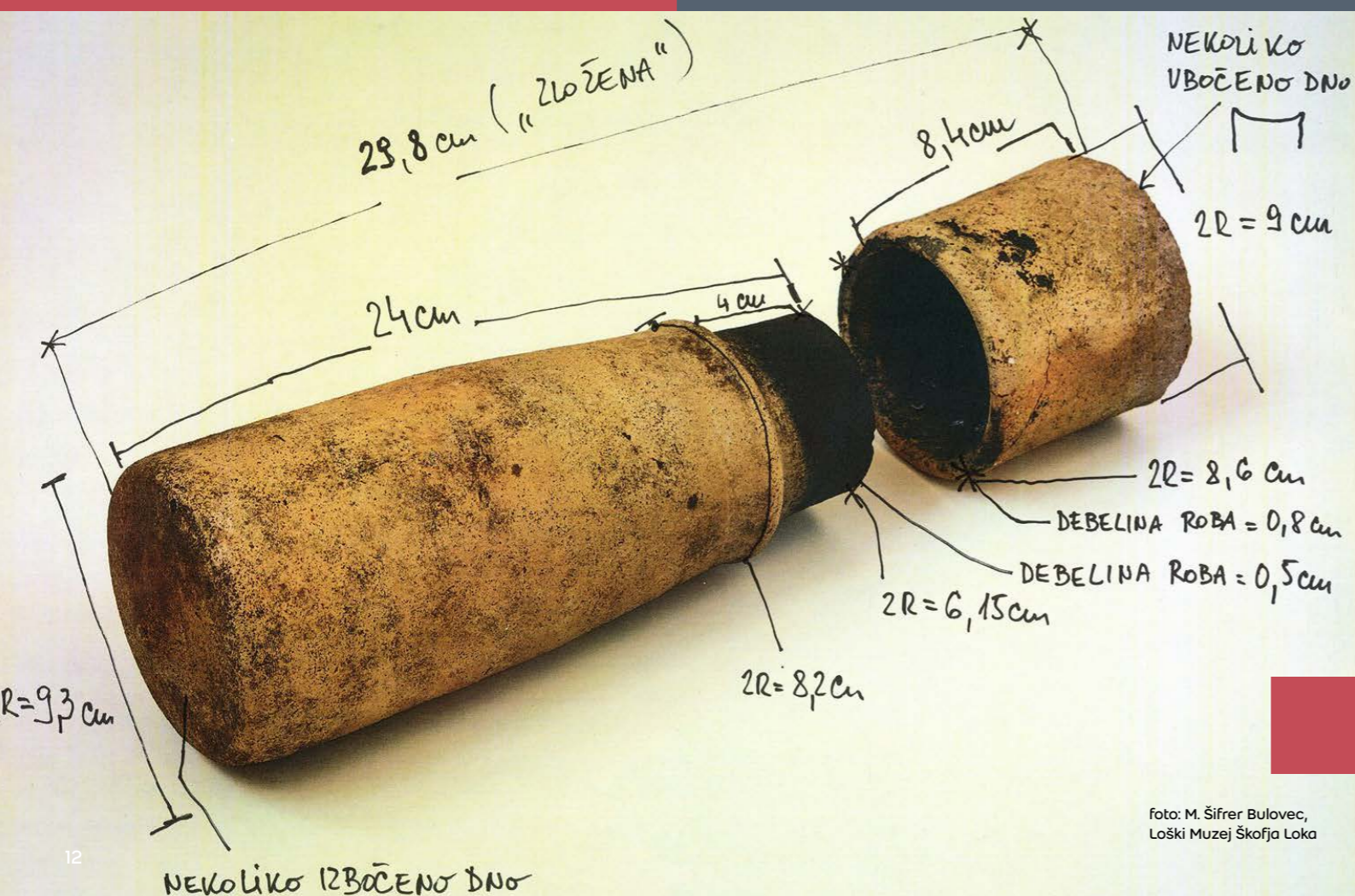

foto: M. Šifrer Bulovec, Loški Muzej Škofja Loka

Žgalni vrč, najden v bitenjskem gozdnem zaledju. Star okoli 500 let in shranjen v Loškem Muzeju, Šk. Loka.

foto: A. Jesenovec, Loški Muzej Škofja Loka

Foto: J. Proj

Lipa (lipovec) na Sorškem polju, vzhodno od cerkve Sv. Uršule (Iedinsko Na Štuk), na posesti Oražmovih iz Sr. Bitnja. Včasih so kmetje ob delu na polju pod osamelci poiskali senco zase in za vprežne živali.

podložnikom loškega gospostva. Dokazovali so, da nobena lončarska delavnica letno ne porabi več kot štiri velika drevesna debla. V obsežni Blaznikovi analizi razvoja kmetijstva na območju freisinške posesti je navedeno, da je bilo v 18. stoletju na Sorškem polju več negozdnih kot gozdnih površin, zato so imeli podložniki (predvsem iz Jame in Praš) gozdne deleže daleč stran od svoje posesti, nekateri celo nad Bitnjem. Zaradi pomanjkanja gozdov so imeli težave s pripravo nastilja za živino, zato so ponekod po Sorškem polju pustili, da so se njive zarastle s hrasti (danes Bitenjčani imenujemo gozdove na JV strani železniške proge U Hrasth). Očitno zgodba o pretirani sečnji v 16. in 17. stoletju drži.

Nastalih težav in zapletov pri dobavi žgalnih loncev se je leta 1621 temeljito lotil takratni rudniški upravnik dr. Hanibal Bottoni. Uspelo mu je, da je rudniška lončarska delavnica že leta 1623 pokrila večji del potreb rudnika. Žgalne

glinene lonce so v idrijskem rudniku prenehali uporabljati leta 1648, vendar je še kar nekaj let potekala vzporedna proizvodnja, ker so tudi železne retorte, s katerimi so zamenjali glinene, imele določene pomanjkljivosti, predvsem pa so bile dražje. Zadnje evidentirano naročilo glinenih loncev je bilo opravljeno leta 1652, in sicer za 15.000 kosov.

Idrijski rudnik je ravno v 16. in 17. stoletju dokaj uspešno posloval, izkopana ruda je bila bogata, potrebe po žgalnih loncih pa velike. Iz ohranjene rudniške dokumentacije in drugih dokumentov je razvidno, da so bili med prvimi in dolgoletnimi dobavitelji prav starološki in bitenjski lončarji. Njihovi lonci so močno izstopali po svoji kakovosti. Potrebe po vse večjem številu žgalnih loncev in njihova cena so upravnike rudnika prisilile v povezovanje z drugimi lončarji in samooskrbo. V nobenem zgodovinskem dokumentu ni izrecno navedeno, da so sodelovanje s

starološkimi in bitenjskimi lončarji popolnoma prekinili. Verjetno so del svojih potreb zaradi zagotovljene kakovosti še vedno naročali pri omenjenih lončarjih. Ocenjujem, da so tako visoko kakovost žgalnih loncev lončarji lahko dosegli z odličnim osnovnim materialom (sivo glino) in verjetno tudi zaradi boljšega znanja, ki so ga na ravnice Sorškega polja prinesli že njihovi bavarski predniki. V strokovni literaturi o keramiki piše, da so lastnosti žganih glinenih izdelkov odvisne od temperature žganja, trajanja žganja, dodajanja ali odvzemanja zraka ter mešanja glin z različnimi naravnimi minerali. S pravim žganjem in umnim plemenitjenjem glin so lončarji lahko dosegli, da so bili njihovi lonci čvrstejši, ter da ob žganjih rude niso pokali tako pogosto kot lonci, izdelani iz drugih glin.

Mogoče so lončarji znali izkoristiti geološko pestrost križnogorskega in bitenjskega gričevja ter so kot dodatke glini pripravili ustrezne drobirje domačih kamenin. Znano je, da so zaradi v prah zdrobljenega in glini primešanega kremena, ki ga je v nekaterih bitenjskih grapah dovolj, žgani izdelki odpornejši proti odprtemu ognju. Pod Joštom in v križnogorskih brežinah je mogoče najti tudi dolomit in apnenec (ter tudi njegovo kristalno obliko, kalcit). Za ti kamnini je znano, da ju je mogoče mešati z glino, poleg tega se uporabljata tudi kot sestavna dela odličnih keramičnih glazur. Količina in razmerje materialov, dodanih glini, je bila že takrat cehovska skrivnost – podobno je še danes v marsikateri lončarski delavnici družinska skrivnost njihov celoten tehnološki

Oligocenski škofjeloški konglomerat, nastal pred približno 35 milijoni let, pobran na stezi nad poseko U Bajertu, nad potokom Suha (manjši kos je prežagan in zglajen).

Foto: J. Proj

15

Foto: J. Proj

Portal pri vhodu v cerkev Sv. Tomaža v Zg. Bitnju (ledinsko U Konc) je izklesan iz škofjeloškega konglomerata iz kamnoloma v Šk. Loki, morda pa so ga kamnoseki izbili iz vidnih skladov pri Rdeči poti nad Mlinarjem.

postopek. Barva najdenih žgalnih loncev v gozdovih za Bitnjem je svetlo opečnata. To priča o tem, da so lonce verjetno žgali oksidacijsko (z dovajanjem zadostne količine kisika), in sicer v kopah stožčaste oblike, ki so jo obložili z drvni, ali pa v preprostih pečeh, v katerih so lahko nadzirali dotok zraka. Žganje lončevine v pogojih, v katerih se dotok zraka lahko zapira, pa se imenuje redukcijski način žganja. Odvzemanje zraka in kurjenje z zelo smolnimi drvni povzroči, da ostenje lončevine postane sivo-črne barve. Večina neolitske in staroslovanske lončevine ter lončevine iz srednjega veka se je očitno žgala s slabim dovodom kisika, ker so najdeni ostanki sivo-

črne barve, rahlo glazirani in zato primernejši za uporabo. Počrnelost najdenih posod je verjetno tudi posledica uporabe posode na odprtem ognju. V Sloveniji je še danes dobro znana črna prekmurska lončevina.

Pri okvirnem opisu geološke sestave bitenjskih gozdov ne smemo prezreti zanimivega škofjeloškega konglomerata. Ta kamenina gradi gričevje zahodnega obrobja Sorškega polja. Njegovi skladi se pričnejo v Bitnju, nedaleč od križišča Rdeče poti nad Mlinarjem (na grebenu med Tičnco in Jekelnom izdanjajo iz rdeče peščene ilovice, velike skalne sklade pa se lahko vidi U Bajertu, bregu med potokom Suho in Tičnco ter pri Mlinarju, tako v brežini

nad domačijo kot tudi pri slapu ob nekdanjemu zajemu vode za pogon mlinskih koles), od tu pa s prekinitvami vodijo prav do Kamnitnika v Šk. Loki. Najgloblji skladi segajo 70 m globoko, marsikje jih prekrivajo plasti gline. Škofjeloški konglomerat je sprimek raznobarnih pretežno apnenčevih in dolomitnih kamenčkov in drobirja, ki jih povezuje apnenčasto kalcitno lepilo, obarvano z manjšo količino železovih hidroksidov. Zaradi obarvanega veziva je

ta kamen v prerezu zelo lep. Nekoč so ga uporabljali kot okrasni, umetniški kamen, oklesanega pa so vgradili v marsikateri objekt. V cerkvi Sv. Tomaža v Zg. Bitnju so iz njega izdelali portal glavnega vhoda. Ko so Sorško polje krasili še kozolci z lesenimi stebri, je bil marsikateri med njimi v zemljo učvrščen s t.i. babco, ki je bila izklesana iz škofjeloškega konglomerata.

Prostori Loškega Muzeja, Šk. Loka. Avtor sestavka si ogleduje za Bitnjem najdeni žgalni lonec

Foto: M. Šifrer Bulovec, Loški Muzej, Šk. Loka

Nekaj o živem srebru in žganju živosrebrne rude

Živo srebro so v srednjem veku najprej uporabljalo v medicini, v 16. stoletju pa pri izdelavi ogledal in za amalgamiranje. To je postopek, s katerim so iz drugih spojin in

rudnin s pomočjo živega srebra izločili srebro in zlato. Znano je, da so ga največ uporabljali Španci v Južni Ameriki. Ko je pogorel največji rudnik živega srebra na svetu, Almaden v

Španiji, so Španci v Idriji zakupili praktično vso njihovo proizvodnjo. Idrijski zgodovinarji zatrjujejo, da je bila najmanj polovica vsega živega srebra, ki so ga Španci tovorili v njihove kolonije v Južni Ameriki, iz Idrije. V 16. in 17. stoletju so Idrijčani kopali izredno bogato rudo z zelo visoko vsebnostjo živega srebra (takrat največ na svetu, tudi prek 40 %). V kasnejših obdobjih je bilo dobre rude vse manj. V letih od 1945 do 1955 je bil odstotek živega srebra v rudi zgolj 0,39 do 0,65%.

Na idrijskem se živo srebro nahaja v obliki minerala cinabarita, nekaj pa je tudi živorodnega.

Kemično je cinabarit spojina živega srebra in žvepla, živosrebrov(II) sulfid, HgS .

Da so iz te rude pridobili živo srebro, so morali cinabarit segreti na najmanj $600\text{ }^{\circ}\text{C}$. V tem postopku HgS iz rude izhlapi in se razkroji na živo srebro in žveplo, slednje ob prisotnosti kisika oksidirava v žveplovdioksid (SO_2), živosrebrni hlapi pa se na hladnih površinah utekočinijo. Živo srebro je edina kovina, ki pri sobni temperaturi teče in je 13,6 krat težja od vode in skoraj dva krat težja od železa. Iz cinabarita so pridobivali tudi izjemno lep živordeči pigment cinober.

Prva žganja rude so opravili okrog leta 1490. Takrat so rudo žgali na prostem v kopah,

približno tako, kot so žgali oglje. Da jim živo srebro ob stalitvi ni pobegnilo v zemljino, so tla kopišča prekrili z glino in jo dobro steptali. Kopišče je imelo na dnu vdolbino, kamor se je nateklo živo srebro. To je bil izredno potraten način žganja, ker se jim je več kot polovica živega srebra ob žganju izgubila. Iz zapisov, shranjenih v čedadskih arhivih, je razvidno, da so žganje v kopiščih kmalu opustili in pričeli rudo žgati v lončenih retortah (žgalnih glinenih loncih, rudarji so jih imenovali tudi Prenskruge, Tegl, glinene retorte), sestavljenih iz vrča in podložke. V vsak vrč so natresli približno 1,5 kg zdrobljene in prebrane rude, jo zatlačili z mahom, vrč nato obrnili in ga z odprtino navzdol poveznili v podložko, ki je imela ravno dno. Stik med podložko in vrčem so zadelali z glino. Pripravljene lonce so nato, obrnjene navzdol in odmaknjene enega od drugega, zložili na pripravljeno ognjišče (približno 1000 loncev za eno žganje) ter jih delno zasuli s prstjo in pepelom. Vrhnji del loncev so obsuli z lesnim drobirjem, čez celotno zložbo pa položili tramove, ki so sloneli na višjih, ob robovih postavljenih kamnih. Od začetka do konca kurjenja je preteklo od 12 do 24 ur. Ko se je lončna posoda segrela na približno $600\text{ }^{\circ}\text{C}$, so glede na lastne izkušnje verjetno nekaj časa vzdrževali to temperaturo, nato pa ognjišče počasi ohlajali. Hlapi živega srebra so zaradi teže prešli v spodnji del žgalnega vrča, kjer so se zaradi nižje temperature utekočinili.

Idrija v 16. stoletju. Žganje rude v lončenih posodah (retortah) na prostem (Agricola de re mettalica 1556)

foto: J Peternej

Na sliki je tako imenovana opekovka – zelo bogata ruda z 45 do 50% Hg. Je iz geološke zbirke Rudnika živega srebra Idrija v Idriji. Vzorec ima velikost 10 x 8 cm.

foto: J Peternej

Na sliki je dobro orudena dolomitna breča (anizijski dolomit). Vzorec je prav tako iz geološke zbirke Rudnika živega srebra Idrija v Idriji. Velikost približno 20x10 cm.

Iz ohlajene podložke so na koncu živo srebro shranili v ovčje in kozje mehove. Iz bogate rude, skupaj težke približno 1,5 kg, so pridobili okoli 420 g čistega živega srebra. Z enim vrčem so lahko rudo žgali največ trikrat. Ognjišča so pripravili sredi gozdov in ob potokih, da so imeli v bližini dovolj lesa za kurjenje ter dovolj vode, s katero so ohlajali lonce. Eno od nekdanjih ognjišč se nahaja na Čekovniku nad Idrijo. Na zarasli ravnici in v bližnjih brežinah je še danes mogoče najti črepinje vrčev.

V času, ko so žgali rudo v lončenih vrčih v naravi, je proizvodnja precej nihala, od najmanj 10 do največ 223 ton na leto, slednje leta 1629. Povprečna letna proizvodnja je bila 105 ton.

Proizvodni rekord je idrijski rudnik dosegel leta 1913, in sicer 820 ton. Rudnik je uspešno posloval do 80-ih let 20 stoletja, leta 1977 pa je bila sprejeta odločitev o njegovemu zaprtju, pri

čemur je bila proizvodnja dokončno ukinjena leta 1995. V vsem obdobju delovanja so proizvedli 107.692 ton živega srebra. S takšno količino bi lahko napolnili dva olimpijska

plavalna bazena. Rudarji so v vseh letih rudarjenja izkopali okoli 700 km rovov (to je razdalja med Slovenijo in Berlinom v Nemčiji). Rudarska Idrija je bila leta 2012 vpisana na prestižni seznam Unescove svetovne dediščine. Celovito sliko o rudarski zgodovini Idrije obiskovalec dobi z ogledom Muzeja v gradu Gewerkenegg, Antonijevega rova in prenovljenega objekta nekdanje topilnice.

foto: arhiv Rudnik živega srebra Idrija

◀ Živo srebro je strupena kovina, ki je pri sobni temperaturi v tekočem stanju.

▶ Za označevanje živega srebra (Hg) se že od antike uporablja simbol za planet Merkur.

Nekaj o zanimivi najdbi za Krančičam

V reviji Loški razgledi je bil leta 1973 objavljen strokovni članek z naslovom »Zanimiva najdba«. V njem je opisana najdba žgalnih loncev, točno najdišče pa zaradi možnosti plenitve ni omenjeno, navedeno je le, da se nahaja v gozdu, nekje pod Planico. Danes je najdišče znano, nahaja se na severozahodnem pobočju Krančiča, nad Ta drugo Suho (Peterkovo Suho). Lastniki gozdne parcele so Bonceljnovi iz

Žabnice, katerih sorodnica je lonce našla, ko je pomagala grabiti steljo. Parcela ni na območju K. O. Bitnje, vendar nanjo meji in sega globoko v bitenjsko gozdno zaledje, zahodno od Sr. Bitnja. Malo verjetno je, da bi na oddaljenem in težje dostopnem kraju lonce izdelovali in žgali. Najbrž so v očem odmaknjeni brežini živosrebrno rudo žgali na črno. Lonci so ožgani, kar kaže, da so bili uporabljeni. Iz zapisov idrijskih zgodovinarjev

je razvidno, da je takratna oblast tistega, ki so ga zalotili pri tem delu, kaznovala celo s smrtjo. Obstajajo pa obširni zapisi o sodnih postopkih zoper črne topilce rude, vendar iz kasnejših obdobj (17. in 18. stoletje). Večina med njimi je donosno, a prepovedano delo opravljala na skritih mestih, oddaljenih od bivališč. Rudo so žgali v glinenih loncih, ki jih takrat v Idriji niso več uporabljali. Zapisi omenjajo nekega kmeta iz Davče, ki je podložke za žgalni vrč kupil od lončarja na semanjem dnevu v Železnikih. Živo srebro je bila v preteklosti zelo pomembna in donosna surovina, zato je bila proizvodnja vedno pod budnim očesom države. V času Habsburške monarhije je rudniški dohodek predstavljal neverjetnih 5 odstotkov njenega celotnega proračuna.

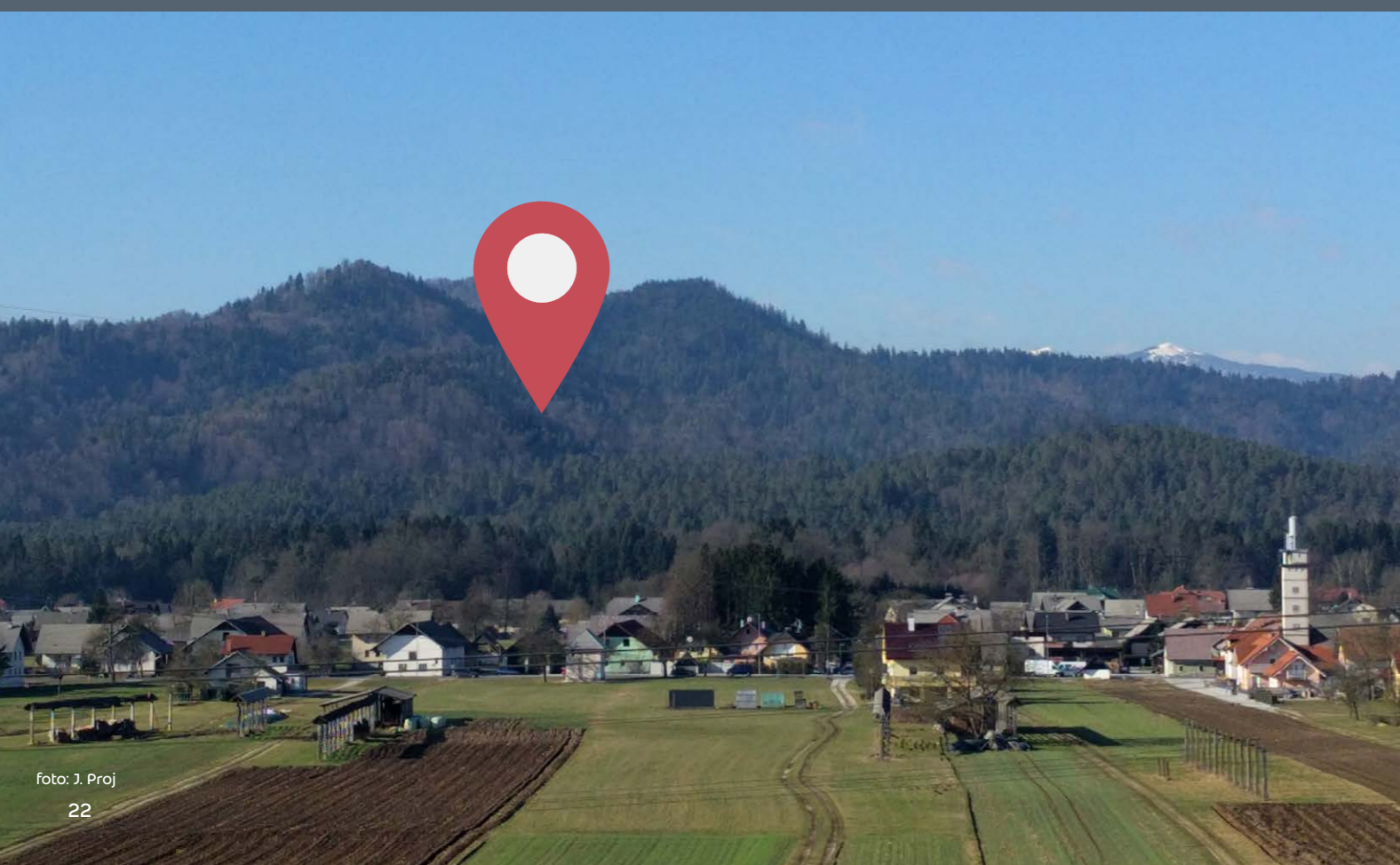
Žgalci rude na črno so bili zelo verjetno bitenjski lončarji. Lonce so izdelovali sami, rudo pa so lahko dobili iz Idrije ali pa iz Sv. Ane v Podljubelju, kjer je bil manjši rudnik cinabarita. Obstaja pa tudi možnost, da so rudo, ker so jo tudi sami zelo dobro poznali, nabrali na manjših najdiščih pri Sv. Tomažu nad Praprotnim, v Knapah in Strmci v Selški dolini ali v Ločnici pod Sv. Katarino. Ta skromna nahajališča ljubiteljski geologi še danes poznajo. Žganje je bilo relativno preprosto in donosno, zlasti še,

če je imela ruda visoko vsebnost živega srebra. Lonci so neverjetno ohranjeni, kar kaže na to, da so jih bitenjski lončarji zavrteli iz odlične gline in tudi pravilno odžgali. Slabi lončarski izdelki bi v gozdu po skoraj pol tisočletni izpostavljenosti vremenskim vplivom bržkone razpadli, podobno kot zidaki, vzdani v stalno ovlažen temelj brez ustrezne hidroizolacije.

Potok Ta druga Suha pod Petrkam (Petrkova Suha)

Pogled z zvonika Sv. Uršule proti Sr. Bitnju. Puščica označuje širše območje najdišča žgalnih loncev v zaledju Bitnja, za Krančičam, nad Ta drugo Suho (Petrkovo Suho).

Nekaj o bistrem Johanu

Zelo zanimiva je zgodba o žganju živega srebra v naravi, ki ga je pred leti izvedel najstnik, žal pokojni Janko Jelovčan-Johan iz Žabnice, pravi mladi kemijski genij, član nekdanjega naravoslovnega krožka na Osnovni šoli Stražišče (nekdanja O. Š. Lucijana Seljaka), ki ga je več let zelo prizadevno vodil ljubiteljski geolog Franc Stare iz Žabnice. V opuščnem rudniškem rovu v Lajbah pri Sv. Ani nad Podljubeljem je pod razpokanimi žilami krasnega belega kalcita, na katerem je izdanjal živo rdeč cinabarit, nabral moknat drobir rude (štupo) in jo v naravi, v preprosti žgalnici, ki jo je sam izdelal, uspel

staliti ter živo srebro ujeti v manjšo stekleničko. Žgalnica je bila prava tehnična mojstrovina, saj je vpihovanje zraka v kurišče, na katerem je žgal rudo, opravil s tehnično nadgradnjo manjšega mlinskega kolesa, ki je dobival zagon v potoku Ošovca za streliščem pri Crngrobu. Rezultat svojega neverjetnega talenta in raziskovalnega duha je prinesel na enega od srečanj krožkarjev, ki so bili skupaj z mentorjem nad njegovim dosežkom seveda navdušeni.

foto: A. Žvanut

Masivni cinabarit je v močnem kontrastu s snežno belim kristalnim kalcitom, vse skupaj pa na podlagi triasnega dolomita, 74x51x29 mm, iz rudne žile v Fridrihovem rovu, rudnik Sv. Ana, najdba in zbirka: F. Stare.

Nekaj o Starološki poti

Zelo pomembna zgodovinska okoliščina, zaradi katere je zapis še bolj verodostojen, je dejstvo, da je mimo Bitnja, danes bi rekli za vasjo, že takrat vodila znana trgovska in rudarsko-fužinarska pot (Starološka pot). Po njej so lahko

iz Benečije preko Idrije, Škofje Loke, Kranja in Beljaka na Koroškem (tam je bilo distribucijsko skladišče živega srebra in cinobra) prišli do nemških mest ter naprej do Amsterdama na Holandskem. Takšna pot v bližini vasi je bila zanje

velik privilegij, saj je vaščanom omogočila, da so s tovarniki in drugimi mimoidočimi sklenili marsikatero kupčijo; morda so jim prodajali tudi nezakonito pridobljeno živo srebro. Pot je od Šk. Loke do Dorfarij potekala po obstoječi trasi regionalke. Od ovinka v Dorfarjih se je nato vila naravnost, preko travnikov, mimo Šutne, čez Boršt, skozi ovinek pri Zajcu v Sp. Bitnju, naravnost čez travnik in potok Gabrovco ter naprej čez Brezje (ledinsko ime gozda zahodno od potoka Žabnice v Sr. Bitnju), mimo

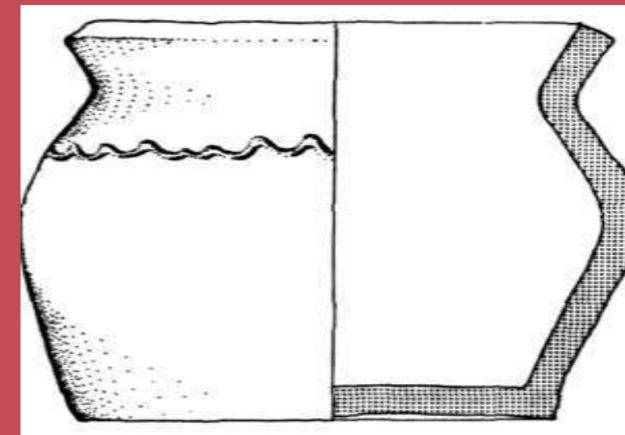
znamenja (ledinsko ime Pr' Križu u Brezjah), kjer se je po rahlem desnem prelomu nadaljevala naravnost čez Zg. Bitnje (ledinsko ime Na Gmajni), naprej mimo Brezgalce (ledinsko ime griča nad zadnjimi hišami v SZ delu Bitnja) in nekdanje Puškarne (nekdanje Žimarce, danes Bauimexa) ter nekdanje opekarne (obrtna cona v Lazah), čez Tičnco (ledinsko ime za preval med Šmarjetno in Joštom), do Rakovce ob reki Savi in naprej do vasi Okroglo, do kamor je seglo območje nekdanje freisinške posesti.

Del Starološke poti, ki vodi mimo Križa skozi Brezje v Sr. Bitnju

Nekaj o ostanikih staroslovanske lončevine, najdene v Sr. Bitnju

V Sr. Bitnju, v Golobovi jami (nekdanjem peskokopu), nedaleč od kapelice ob cesti Kranj – Šk. Loka (ta stoji na zemljišču Bendetovih v Sr. Bitnju), so leta 1962 naključno našli štiri skeletne staroslovanske grobove, v katerih so bili tudi odlomki lončenih posod, izdelanih iz mešanice gline in drobnega peska. Po oceni arheologov je šlo za prostoročno izdelane

Skica lončene staroslovanske posode iz 10. Stoletja. Njene ostanke so našli leta 1962 v Sr. Bitnju (po A. Valiču), članek »Dve staroslovanski grobišči z ozemlja loškega gospostva«, T. Knific, Loški razgledi XXII, 1975

posode (lahko pa tudi za vrtenino, izdelano na preprostem lesenem vretenu). Grobovi sodijo v 10. stoletje. Odlomki so sivo-črne barve, kar pomeni, da je bila glina verjetno žgana v kopi z dimom in redukcijo kisika.

Foto: A. Zvanut

Kapela device Marije v Sr. Bitnju (na Bendetovih Ledincah. Zgraditi jo je dal Oražmov Miha iz Sr. Bitnja, ki je šel peš v Rim, da je dobil dovoljenje za njeno izgradnjo). Nedaleč za njo je staroslovansko grobišče, v ozadju prelepa cerkev Sv. Uršule.

Nekaj iz vodnika "Crngrob in okoliške vasi"

Na zgodovinsko izredno pomembno najdbo glinenih loncev za žganje živosrebrne rude v Idriji so opozorili leta 1998 tudi člani Društva za ohranjanje naravne in kulturne dediščine za vasi iz Crngroba, ki so v sodelovanju z Muzejskim društvom Šk. Loka izdali obširno publikacijo z naslovom »Crngrob in okoliške vasi«, v kateri je prekrasna fotografija žgalnega lonca (fotografiral ga je Tomaž Lunder) s kratkim opisom najdbe. V spremnem besedilu k fotografiji je nekdanji ravnatelj Loškega muzeja,

Šk. Loka, Andrej Pavlovec, napisal, da gre za izdelek nekdanjih bitenjskih lončarjev, material zanje pa so kopali v številnih bližnjih lokalnih glinokopih.

Nekaj o zapisih J. V. Valvasorja

Bitenčani smo ponosni, da nas je v svoje epohalno delo Slava Vojvodine kranjske vključil polihistor J. V. Valvasor (1641–1693). V kratkem opisu zanimive vasi, posebnosti njenih prebivalcev in dejavnosti, s katerimi so se ukvarjali naši predniki v drugi polovici 17.

stoletja, je posebej omenil sitarstvo in vzrejo tovorniških konj, nič pa ni napisal o lončarstvu. Kdaj točno je Valvasor obiskal Bitnjo, ni znano, verjetno nekje med letoma 1670 in 1685 (knjiga je izšla leta 1689). Očitno lončarstvo takrat ni bila glavna dejavnost kajžarjev, od zadnjega

zapisanega naročila idrijskega rudnika pa je tudi poteklo že več desetletij. V tej znameniti knjigi je zaslediti tudi podatke o lončarjih iz Horjula in Smlednika. Za slednje je zapisal, da so njihovi izdelki najboljši v deželi in da ima lončarstvo pri njih že dolgo tradicijo. Oba kraja sta relativno blizu Idriji, vendar nista vključena na noben seznam dobaviteljev. Očitno je obstajal razlog, da niso uživali tega privilegija. Poleg že omenjenega Ljubna na Gorenjskem

so povečano povpraševanje rudnika občasno pokrili tudi lončarji iz Brezij in Radovljice. Valvasor ne omenja zelo znanih lončarjev iz Komende. S svojim delom so začeli v drugi polovici 18. stoletja, približno stoletje po Valvasorjevi smrti.

S konjerejo se danes na vasi ukvarjajo Pr' Štros v Zg. Bitnju. Na sliki so kobile in žrebeta posavske pasme.

Nekaj o domačih imenih in poklicih, povezanih z lončarstvom

Zanimiv je seznam gostačev iz Statusa animaruma za Sr. in Zg. Bitnje iz 19. stol., ki ga je iz cerkvenih zapisov uredil Lojze Zavrl. V Zg. Bitnju je na začetku 19. stoletja na hišni številki 67 (pr Prostoru) živela Jera Logonder skupaj s hčerjo Marjeto, ki so jo imenovali Lončarica. Precej verjetno je ta naziv dobila po delu, ki ga je opravljala sama ali njen sorodnik, lahko pa tudi, ker je pomagala v kakšni lončarski delavnici. Pri zbiranju podatkov za pripravo rodbinskega debela Frlukovih iz Sr. Bitnja je njihov sorodnik Ankerst Ervin ugotovil, da je duhovnik pri vpisu podatkov o Janezu Hafnarju (roj. 1832 in umrl 1908), po domače Frlukovemu, zabeležil, da je bil po poklicu lončar.

V publikaciji Slovenskega rodoslovnega društva Drevesa je Peter Hawlina objavil seznam hišnih imen v vaseh od Stare Loke do Sp. Bitnja (gre za seznam, ki ga je uredil dr. Franc Štukl iz Škofje Loke, in ki zajema popis faranov starološke župnije v letih od 1783 do 1792, med katere so takrat spadali še prebivalci Spodnjega Bitnja). Na njem je samo eno ime iz Veštra, ki kaže, da so pri hiši najbrž izdelovali opeko (Pr' Ceglarju).

V rodoslovni zbirki hišnih domačih imen, ki jo je uredil Peter Hawlina, izstopa domače ime Lonzhar, zavedeno na naslovu Sp. Bitnje 26 (pravilna hišna številka je bila takrat verjetno 18, danes stoji na tem mestu novogradnja s hišno številko 61). Na tem naslovu je bila pred približno 200 leti evidentirana kajža, v kateri sta prebivala Paul Logonder in Gertrud Sorzhan. Starejši okoličani se spominjajo hišnega imena Pr' Lončnk, kajža naj bi stala zahodno od gospodarskega poslopja kmetije Pr' Eržanc. Enako domače hišno ime (Pr' Lončnk) pa ima še danes domačija v Sr. Bitnju 54, ki nedvomno kaže na rokodelsko preteklost njenih nekdanjih lastnikov.

Pr' Lončnk v Sr. Bitnju. Staro domače hišno ime, ki prepričljivo ohranja zgodovinski spomin vasi.

Nekaj o cegovncah

V Bitnju je več sledi ostalo za nekdanjimi opekarnami. Od leta 1928 do 1940 se je s tem poklicno ukvarjal Hafnar Leopold – Jakov iz Sr. Bitnja. Glino so kopali na lastnem zemljišču. Poleg zidakov je izdeloval tudi glinene strešnike. Za slednje so vedno uporabljali najbolj čisto in kakovostno glino. Pred približno 30 leti je peči ugasnila precej velika opekarna (Cegovnca) v Stražišču (današnje Laze, kjer je zrasla manjša obrtno-podjetniška cona). Več manjših cegovnc je bilo tudi na zahodnem

obrobju vasi med Šk. Loko in Bitnjem.

Ne smemo pozabiti, da je marsikateri marljivi Bitenjčan še pred približno 50 leti vsako poletno popoldne preživel v cegovncah. Zidake (cegle) so izdelovali iz nožno pregnetene glin, ki so jo zatlačili v lesene modele, presežek glin odrezali z napeto žico in zidak skupaj z modelom odnesli v sušilni prostor, kjer so ga stresli iz modela. Da se je hitreje sušil, so ga vsak dan obrnili. Na zraku posušene so

nato naložili v ogromne kope, v katerih so jih žgali do primerne temperature, za kar so porabili približno 40 m³ drv slabše kakovosti. Za manjšo hišo jih je bilo treba izdelati okoli 25.000 – dober delavec jih je iz že pripravljene gline naredil od 200 do 250 na uro. Nekateri so zidake delali za izgradnjo lastnega doma,

drugi pa so si z zaslužkom popravljali standard. Sledi garanja so vaščani z leti zasuli z nesnago, ohranila pa so se jezerca v Srednjem Bitnju, v katerih smo se otroci naučili plavati, pozimi pa drsati. Danes si mladež ob njem lahko obogati znanje o lokalnem živalstvu in rastlinstvu mirnejših voda.

Jezerca u Brezjah v Sr. Bitnju, nekdanji glinokop, fotografiran leta 2015.

Začasna opekarna (Cegovnca) pri Jezercih okoli leta 1948. Takratni lastnik je bila družina Kern, Jakovčevi iz Sp. Bitnja.

Zaključek

Donaših prednikov in njihovega znanja moramo biti spoštljivi, na stoletja staro poimenovanje pa ponosni. Prepričan sem, da se je porodilo izključno zaradi tega, ker je bilo lončarstvo v Bitnju zaradi odlične gline nekoč zelo razvito in so imeli ti lončarji bistveno več znanja kot tisti zunaj loškega gospostva. Biti več kot stoletje dobavitelj idrijskemu rudniku je prominenten dokaz, da so bili njihovi žgalni lonci izredno kakovostni. Za zaton te dejavnosti verjetno

obstaja več razlogov. Prvi je bil zagotovo vse manjše povpraševanje idrijskih rudarjev (vzpostavili so lastne lončarske delavnice zaradi nove tehnologije žganja rude (uporaba kovinskih retort), drugi pa verjetno pospešen razvoj drugega, donosnejšega rokodelstva. Nosilci lončarjenja so bili v opisanem obdobju predvsem kajzarji in gostači. V 17. stoletju so se v sosednjem Stražišču in tudi v Bitnju pričeli intenzivneje ukvarjati z izdelovanjem sit iz konjske žime. S tem in s tkanjem platna so verjetno nadomestili izpad dohodka, ki jim ga je stoletje in pol zagotavljal idrijski rudnik. Kako pomembno za preživetje je bilo sitarstvo v kasnejših letih, pove podatek, da je bilo v Bitnju

leta 1875 v sitarsko delo vključenih 50 družin in 263 družinskih članov, v Stražišču pa 105 družin in celo 739 družinskih članov. Glede na to, da je država že v 16. stoletju omejevala sečnjo drv v bitenjskih gozdovih, bi med razloge za opuščanje lončarjenja lahko šteli tudi državne ukrepe za zaščito gozdov. Kdaj je lončarjenje opustil zadnji Bitenjčan, ni znano. Iz knjig, ki so jih vodili duhovniki, je razviden vpis poklica lončar pri vaščanu, ki je umrl leta 1908, kar pa ne pomeni, da lončarjev ni bilo več. Strokovnjaki so opazili, da so v 19. stoletju duhovniki pogosteje kot poklic pri osebi vpisovali status, ki je bil vezan na lastnino zemlje (gruntar, kajžar, gostač).

V 18. stoletju je na Gorenjskem lončarski ceh začel razpadati, število lončarjev se je zmanjševalo, v Ljubnem na Gorenjskem so se ohranili do konca prve svetovne vojne. Lončarstvo se je najbolj razvilo v Komendi, in to šele v drugi polovici 18. stoletja. Danes

tam lončarita še dva lončarja. V Smledniku in Horjulu ni več sledi o lončarstvu. Po zbranih podatkih se z lončarstvom v Bitnju danes ukvarja le ena domačinka, ki pa se ne more pohvaliti, da nadaljuje družinsko tradicijo. Nahajališča izredno kakovostne gline, ostanki izkopavanja gline na vasi, najdeni ostanki glinenih loncev, ki so jih izdelali stari Slovani, najdba nenavadnih glinenih posod, starih približno 500 let (glinenih loncev za žganje živosrebrne rude v Idriji), pogostost priimka Hafner, ki v nemščini pomeni lončar, zapisi v cerkvenih knjigah o lončarskem poklicu Bitenjčanov, domača imena na vasi, povezana z lončarstvom, ter več sto let stari zapisi o tesni povezanosti staroloških in bitenjskih lončarjev z rudnikom v Idriji so dovolj zanesljive informacije in zgodovinska dejstva, na podlagi katerih lahko utemeljeno zaključimo, da poimenovanje Bitenjčanov z lončarji ni iz trte zvito.

Lepo ohranjena in vzdrževana Frčkova kajža v Sp. Bitnju. V njej je še leta 1932 Frčkov oča imel edino ročno tkalnico platna v Bitnju.

Viri

Za moje pisanje so nedvomno zaslužni strokovnjaki z različnih področij, predvsem pisec zgodovine škofjeloškega gospostva, gospod Pavel Blaznik ter zgodovinarji, kemiki in geologi iz Idrije. Proučeval sem tudi druge dostopne zapise o bitenjski zgodovini ter zbiral in proučeval ustno izročilo o zanimivostih vasi in njenih prebivalcev, ki ga uradna zgodovina in prizadevni ljubiteljski zgodovinarji še niso obdelali. Obiskal sem Idrijski muzej (v mesecu juniju 2016 so našo krajevno skupnost obiskali člani Muzejskega društva Idrija z namenom, da si ogledajo kraj, s katerim je bila Idrija povezana že pred več kot 500 leti) in se povezal z Loškimi muzejem. Pokukal sem v različno strokovno literaturo, s pomočjo katere sem članek lahko obogatil z drugimi zanimivostmi, ki se vsebinsko povezujejo z obravnavano temo.

1. Blaznik Pavle. Škofja Loka in loško gospostvo. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, 1973
2. Čar Jože, Terpin Rafael. Stare žgalnice živosrebrne rude v okolici Idrije, Idrija: Idrijski razgledi, 2005
3. Ivica Kavčič. Petsto dvajset let vezi med Idrijo in Škofjo Loko, Škofja Loka: Loški razgledi 57/2010, 2010.
4. Ivica Kavčič. Pridobivanje in uporaba živega srebra, Idrija: Idrijska obzorja, 1993
5. Pavlovec Andrej; Zanimiva najdba, Škofja Loka: Loški razgledi 20/1973
6. Hodnik Mira; Trgovske poti Rudnika živega srebra Idrija: strokovni prispevek za nominacijo
7. UNESCO, Mercury and Silver, Madrid: Binominal the Intercontinental Camino Real, 2008
8. Milan Šifrer, Nastanek glin in ilovic med Škofjo Loko in Kranjem, Škofja Loka: Loški razgledi 1953
9. Alojzij Pavel Florjančič, Geografsko-geološki opis Crngroba in okolice, Crngrob: Vodnik Crngrob in okoliške vasi, Društvo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine vasi, 1988
10. Marija Verbič, Gospodarski stiki Loke z Idrijo v 16. in 17. stoletju, Škofja Loka: Loški razgledi 10/1963
11. Peter Hawlina, Drevesa, Škofja Loka: Slovensko rodoslovno društvo
12. Peter Hawlina, Hišna imena na gorenjskem [internet]. Dosegljivo na: <http://www.hisnaimena.si/>
13. Timotej Knific, Staroslovansko grobišče v Sr. Bitnju, Škofja Loka: Loški razgledi 22/1975
14. Tatjana Dolžan Eržen; Spominjamo se Lubenskih čipinarjev – Ljubenski lončarji in njihovi izdelki [razstava]. Gorenjski muzej 2013
15. Jože Karlovšek, Lončarstvo na slovenskem, Ljubljana: Slovenski etnograf, 1950-1951
16. Rajko Ložar, Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 20, 1939
17. Ljubo Žlebnik, GZ SLO, Hidrogeološke razmere na Sorškem polju. Ljubljana: Geologija - razprave in poročila, 18. Knjiga, 1975
18. Matej Demšar, Geološka karta Selške doline 1:25.000, Ljubljana: Geološki zavod Slovenije, 2016
19. Helfried Valentinitzsch, Das landesfürstliche Quecksilberbergwerk Idria 1575-1659, Graz: Historischen Landeskommission für Steiermark, 1981
20. Duška Rokavec, Gline v Sloveniji, Ljubljana: Geološki zavod – Slovensko geološko društvo, 2014
21. L. Zavrl, Bitnje nekdanj, marec 2012

Pri pripravi sestavka sem se posvetoval tudi s sodelavci Loškega muzeja, Šk. Loka, s kustosinjo Mojco Šifrer - Bulovec in kustosom mag. Jožetom Štuklom, ki sta mi omogočila tudi ogled najdenih in v muzeju shranjenih glinenih retort. S člani Muzejskega društva Idrija prof. dr. Jožetom Čarom, geologom iz Idrije, Ivico Kavčič, univ. dipl. inž. kemije iz Idrije in poznavalko tehnologije žganja živosrebrne rude, izr. prof. dr. Naškom Križnarjem, etnologom iz Stražišča, Francetom Staretom, ljubiteljskim geologom iz Žabnice, Tomažem Šifrerjem, Bonceljnovim iz Žabnice, ki mi je pokazal lokacijo najdbe glinenih retort, ter prijateljem Lojzetom Zavrlom, bitenjskim kronistom in ljubiteljskim zgodovinarjem, ki mi je bil pri pripravi članka v veliko oporo in spodbudo.

Leto izdaje 2019

Tisk: TISKKOŠIR, Zg. Bitnje 277, 4209 Žabnica
kontakt: 041 612 033, info@tiskkosir.si

TISKKOŠIR

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(4974Bitnje)
666.641(4974Bitnje)(091)

PROJ, Janko
Lončarji : Bitnje skozi čas --- / Janko Proj. -
Zg. Bitnje : samozal., 2019

ISBN 978-961-290-023-6

298444544

MESTNI MUZEJ IDRİJA:

Razstavljeni žgalni glineni lonci, ki so jih imenovali tudi žgalni glineni vrči, glinene retorte, Prenskruge in Tegl (16. in prva polovica 17. stoletja)

